

VILIS LĀCIS L $\frac{7}{1372}$

VANADZIŅŠ

An illustration of a man in a heavy, textured grey coat and a flat cap, carrying a young child on his shoulders. The child is wearing a white shirt and a brown vest. The background is a dark, wavy blue pattern. The man's expression is somber. The child has a happy expression.

MANA PIRMĀ GRĀM
NĀTĪNA

L $\frac{7}{1372}$

Dubl.

L/3
A

MANA PIRMĀ GRĀMATIŅA

VILIS LĀCIS

VANADZIŅŠ

IZDEVNIECIBA «LIESMA» RIGA 1974

I.2
La 112

Vija Lēša Latv. PSR
Valets bibliotēka

~~24-609~~ 0396030478

MAKSLINIEKS VASILIJS SELKOVŠ

L 0-7-6-1-25 393-74
M-801(11)-74

VANADZIŅŠ

Vanadziņš nebija putnēns, bet tāds pats cilvēku bērns mazām, žiglām kājelēm, augu dienu nosmulētu mutīti un mīkstiēm, linu dzelteniem matiem kā daudzi citi bērni viņa vecumā. Pavasari viņam palika pieci gadi, un tas jau bija diezgan cienījams vecums. Patiesībā viņu nemaz nesauca par Vanadziņu, bet par Jānīti, — tikai tēvs tā bija pasācis dēvēt. Pārnācis mājās no jūras un novilcis smagos zvejas zābakus, viņš katru reizi uz brītiņu paņēma zēnu klēpī, kas, tāpat kā tēva rokas un zābaki,

vienmēr oda pēc zivīm un aļģēm. Tāpat oda arī tīkli, melnā zvejas laiva un viņu istaba.

— Nu, Vanadziņ, ko tu šodien atkal darīji? — tēvs tad apjautājās, pašūpodams viņu uz ceļa.

Citreiz viņš jautāja, kāds vanadziņš šis esot — utu vai peļu? Vanadziņš nokaunējies paslēpa seju tēva azotē un klusiņām pačukstēja atbildi: — Tētīm vanadziņš...

Tad bija abiem lieli smieklī. Vēlāk tēvs tā savādi pasmaidīja, noglaudīja ar savu sarkano, lielo roku Vanadziņa galvu un nolaida viņu zemē. Un brīnums, kā šī lielā, sāļajā jūras ūdenī izmirkusī roka varēja tik viegli glaudīt. Dažreiz, kad Vanadziņam matos bija ieķērušies gruži, tēva neveiklie, piepampušie pirksti izņēma tos tik viegli, ka to nemaz nemanīja. Tas nekad nesāpēja.

Vispār viņi satika labi — un kā nu gan ne, jo divi vien dzīvoja mazajā mājiņā aiz kāpas, vistuvāk jūrai no visa ciema. Kādreiz agrāk te esot bijis vēl trešais. Tēvs to atcerējās, bet Vanadziņš gan vairs ne. Viņš zināja tikai to, ka šis trešais bijusi viņa māte — viena no tām būtnēm, kas staigā ar lakatiņu ap galvu un dažreiz ved pie rokas vai nes klēpī tādus pašus mazus zēnus un meitenes kā Vanadziņš. Visiem zēniem un meitenēm bija tādas labas būtnes, kas viņiem noslaucīja nosmulētās mutes un pavadāja pie rokas, tikai viņam nebija. Vanadziņš nezināja, vai tas labi vai slikti. Bet viņam taču bija tētis — lielais, stiprais draugs, kas pašūpoja uz ceļa un dažreiz pikapaunā atnesa no liedaga līdz mājām. Viņš nemaz nebija sliktāks kā tās būtnes, kas staigāja ar lakatiņu ap galvu. Un viņš ir daudz lielāks un stiprāks par viņām visām — Vanadziņš bija redzējis, kā tēvs viens pats iedzen jūrā smago zvejas laivu. Citi to nevarēja.

Ja tēvs aizbrauca tālākā zvejā (tas visbiežāk gadījās pavasarī), tad Vanadziņu aizveda uz ciemu pie Annā tantes un viņam

tur vajadzēja palikt arī pa nakti. Tur bija vēl citi zēni un meitenes, un Annā tante bija vienmēr laba pret Vanadziņu — gandrīz vai labāka nekā pret citiem. Viņi varēja iet rotaļās, skraidīt pa lauku un pēcāk visi kopā ēst vakariņas, bet Vanadziņam tomēr labāk patika mājās, lai gan tur bija tikai viens rotaļu biedrs, ar ko lāgā pat nevarēja sarunāties, — pelēkais Minka. Bet ar to arī bija lieli joki: Vanadziņam tikai vajadzēja iesiet auklas galā puļķīti un tad paskraidīt pa istabu tā, lai aukla ar puļķīti vazātos pa grīdu līdz. Kā Minka tad lēkāja! Kā pietupās kaktā un uzglūnēja puļķītim, kā iezalgojās viņa zaļās acis un aste sirdīgi kūla grīdu, līdz beidzot Minka bija sagatavojies un taisīja varenu lēcienu. Muļķa Minka, viņš laikam domāja, ka puļķītis ir dzīvs. Bet citādi tas bija lāga runcis — jautrs un pacietīgs. Apnicis rotaļu, viņš murrādams glaudās pie Vanadziņa kājām un lāgiem tik gudri paskatījās acīs, it kā pateikt gribēdams: nu ir diezgan, metīsim mieru.

Jā, Minka bija gudrs, gandrīz kā cilvēks. Vakaros, kad tēvam vajadzēja braukt malā no selgas, viņš tecēja Vanadziņam līdzī uz liedagu un sagaidīja zvejniekus. Pacietīgi apsēdās tajā vietā, kur parasti stāvēja viņu laiva, un skatījās jūrā, bet, kad zvejnieki piestāja pie krasta, viņš, klusi ņaudēdams, staigāja tēvam apkārt, uzmeta kupri un turēja asti stāvus gaisā. Minka zināja, ka šis cilvēks nekad tukšā nepārnāca un kāda zivtiņa vienmēr pataupīta arī viņam uz kāro zobu. Tā bija laba un jautra dzīve.

Vēl jautrāk bija, kad vasaru saulainajās dienās lāpīja kāpmalā izžautos tiklus. Tad Vanadziņš varēja visu dienu dzīvoties pa liedagu. Minka ostīdams grozījās gar laivu un pēcāk nosnauddās uz tiklu sola. Vanadziņš būvēja smilšu būdas, bet tēvs veikli šaudīja saivu caur tikla acīm un aizlāpīja pušacis. Dažreiz viņš nolika saivu pie malas un apsēdās smiltīs Vanadziņam blakus.

— Nu, Vanadziņ, manu mazo peļu vanadziņ, — ko tu nu būvē? — viņš apjautājās. Un Vanadziņš viņam tad pastāstīja, ka mazais smilšu piciņš esot viņu māja, bet lielākais esot bode. Bet vēl viņš uzcelšot arī Minkam vienu būdiņu.

Citreiz tēvs domīgi skatījās jūrā un, nosēdinājis Vanadziņu sev blakus, rādīja tālumā, kur ūdens lauks saskārās ar debess malu.

— Vai tu zini, kas tur ir, aiz tās debess malas?

Nē, Vanadziņš nezināja, bet viņš to labprāt gribēja zināt. Tad tēvs viņam aplika roku ap pleciem un vieglītēm piespieda sev: — Kādreiz vēlāk, kad manam vanadziņam izaugs spārni, viņš aizlidos tur un apskatīsies. Varbūt viņš tad atlaidīsies atpakaļ un pastāstīs tētīm, ko redzējis, bet varbūt... — balss viņam kļuva klusa, un viņš tā savādi pasmaidīja, — varbūt nenāks vairs atpakaļ.

Tā viņi dzīvoja. Var būt, ka citiem labāka, jautrāka dzīve, varbūt arī ne — Vanadziņš to nezināja. Viņam tāpat bija labi un laikam arī tētīm, Minkam... visiem trim.

... Pienāca rudens. Jūrā ūdens vairs nebija tik silts, ka varētu bradāt pa jomu uzlocītām bikšēlēm. Reizēm pūta stiprs vējš un viļņi traucās tik augstu liedagā, ka laivas vajadzēja uzvilkt kāpās. Vanadziņš nu vairs nevarēja tekāt gar pludmalī un lasīt raibos gliemežvākus, bet Minka — šis lepnais jaunskungs, kas par visu vairāk baidījās saslapināt savas baltās kurpes, — negāja tuvāk jūrai kā līdz augstajam kāpu valnim. Tādās dienās gan tēvs nekad nebrauca selgā un Vanadziņam ar Minku nebija ko gaidīt liedagā.

Bet, lūk, vienudien tomēr iznāca savādāk. Priekšpusdienā laiks bija lēns un debesis skaidras, tikai tālajā pamalē auga rets, strēļains mākonis. Pie tēva atnāca zvejas biedrs, viņi runāja, ka vajadzētu iemest vakar izžautos tīklus, jo citiem viņnakt bijis

labs brētliņu loms. Viņi noņēma tiklus no vabām un sanesa laivā enkurus. Pirms aizbraukšanas tēvs Vanadziņu aizveda mājās, aptriepa krietnu riecieni taukmaizes un nolika virtuves skapīti: — Ja tev gribas ēst, tad pataisi vaļā skapīti, un te jau būs ... — viņš teica. — Bet tagad paspēlējies ar Minku un nenāc uz malu. Es drīz būšu atpakaļ.

Tad viņš aizgāja. Vanadziņš pa logu noskatījās, kā laiva aizbrauc selgā, kļūst maza, maziņa un beidzot pazūd pavisam. Nu vaīrs nebija ko skatīties. Vanadziņš salūkoja auklu ar pulķīti un sāka ķircināt Minku: — Ķer, Minka, ķer, vēlāk mēs iesim uz malu tētīm pretī ...

Tā viņi noskraidījās labu brīdi. Kad abi bija noguruši, Vanadziņš uzrausās uz krēsla un paskatījās pa virtuves logu uz jūru — var būt, ka tētis jau brauc malā. Bet laivas vēl neredzēja, jūra bija kļuvusi pelēki melna, un lieli viļņi krēpainām mugurām traucās pret krastu. Kāpās svilpodama un šņākdama lidoja smilts, bet kroplās priedītes klanījās uz zemes pusī tā, it kā neredzama roka tās šūpotu. Vanadziņš zināja — tas nav labi, ja priedes tā šūpojas, tad ir vētra, ciets laiks, kā saka tēvs, un zvejniekam jāpaliek krastā. Viņš zināja arī to, ka tādā laikā jūrā izbraukušie zvejnieki steidzās malā no selgas. Tātad tēvam drīz jābūt mājās.

Bet viņš vēl nenāca. Ārā jau metās krēsla un debess malu vaīrs nevarēja atšķirt no jūras ūdeņiem, vējš gaudoja aizvien stiprāk, tā ka sāka jau drebēt mājas jumts. Nu gan tēvam vajadzētu nākt mājās, nez kāpēc viņš vēl kavējas.

Vanadziņš uzmauca galvā cepuri un tāpat blūzītē bez mēteļa izgāja laukā. Minka neaicināts iztecēja līdz. Arī Minka zināja, ka tēvam drīz jābūt malā un tāpēc laiks iet uz liedagu saņemt zivi. Viņi pavisam lēnām tika uz priekšu, jo vējš pūta taisni sejā un trieca vai no kājām. Nē, tēva laivas vēl nebija malā. To nere-

dzēja arī selgā. Sabangotais ūdens lauks nu bija tik tumšs, ka lāgā nevarēja vairs saskatīt apvārsni. Bet tēvam taču kuru katru brīdi vajadzēja pārbraukt, ko gan viņš tur selgā darīs tik ilgi. Ja viņš būtu aizbraucis uz tālo zveju, tad Vanadziņu pirmīt aizvestu pie Annā tantes. Tēvs to nebija darījis. Tātad pārnāks . . . vēl šovakar.

Vanadziņš apsēdās uz tīklu sola un gaidīja. Saule norietēja, mākoņu spraugās šur un tur iemirgojās bālas zvaigznes, un sākās agrā rudens nakts, bet Vanadziņš vienmēr vēl sēdēja turpat un raudzījās jūrā, kas tumsā izskatījās pavisam melna — kā darva. Viņš klausījās, vai bangu šļācēm pa vidu nedzirdēs airus klubojam, bet to laikam tagad nevarēja saklausīt: vējš gaudoja pārāk skaļi. Vanadziņam negribējās iet atpakaļ uz māju — tur tagad tumšs un nav kas uzņem uguni. Viņš pats bija par mazu, lai mācētu iedegt lampu.

Klusu, kā vaicādams ieņaudējās Minka, piespieda sānu Vanadziņa stilbiem. Ieņaudējās vēlreiz un, atbildi nesagaidījis, sāka lēnām kāpt uz māju pusi. Minkam bija sameties garlaicīgi gaidot. Lai viņš iet — pats nedabūs zivi, bet Vanadziņš pagaidīs, kamēr atbrauks tēvs. Tas viņu paņems klēpī un aiznesīs mājās. Nez kāpēc viņš vēl nebrauc? Varbūt aizbraucis tālu, viņpus debess malas, paskatīties, kas tur ir. Tad viņš gan varēs pastāstīt daudz jauku lietu. Vanadziņam arī gribētos paskatīties viņpus debess malas. Bet viņš vēl par mazu, jāuzgaida, kamēr izaugs spārni.

Vējš gaudo un svelpj, sabangotā jūra krāc tumsā, aiz kāpas stāv mazā mājiņa — tumša un auksta.

Neviens nenāk saukt Vanadziņu mājās — nav jau kam saukt. Viņš sēž un sēž, kuļā nosalušās kājas zem tīklu sola un skatās uz to pusi, kur jūra.

Arī no turienes nenāk neviens.

Mākoņu spraugā parādās sudrabaina mēness seja, bāls gaisums noslīd līdz jūras ūdeņiem, un nu tie ir tik melni kā vēl nekad.

Bet krastā uz tiklu sola sēž maza, vientuļa būtne, kuļā kājas zem tiklu sola un gaida, bērna acis raugās nakts tumšajā vaigā. Viņš vēl gaida — mazais vanadziņš . . .

Tētīm vanadziņš . . .

PUTENI

Līdz pašai mežmalai klajums bija ietīts baltā, virpuļojošā, drūmi šalcošā sniega mākonī. Ziemeļaustrumu vējš asiem, saraustītiem brāzieniem dzenāja irdeno sniegu pāri pļavai un zemajiem upmalas līčiem. Kur bija izcilnis — krūms vai celms — sniega straume aizķērās, sāka it kā mutuļot. Dažos mirkļos izauga kupenas un mazi kalni.

Līdztekus upei stiepās ceļš, pieputināts, izliecies pāri apkārtni kā izkāmējuša dzīvnieka mugurkauls. Gadus astoņus vecs

puisēns gāja pa ceļu. Ļoti lēnām viņš tika uz priekšu. Vējš pūta taisni pretīm, ass un dzēlīgs, katrs solis zēnam bija jāzīcīna smagā piepūlē. Kā pātagas sniega šaltis sitās sejā, salīpa acīs, neatvairāmas un uzmācīgas līda aiz drēbēm. Sniega sakapāta, zēna sejā bija sarkana un mitra. Tievās rokas, garākas par pērnā mētelīša svārku aprocēm, bija līdz puselkoņiem kailas.

Brīžiem zēns pagriezās ar muguru pret vēju un atmuguriski kāpās uz priekšu. Puteņa vērpetes viņam piesvieda pilnu apkakli ar sniegu. Matos uz pakauša saķepa dzestri, ledaini kamoli.

Zēns nodrebīnājās, pūlējās iebāzt nosalušās rokas sānu kabatās. Vienu varēja, ar otru vajadzēja turēt skolas somu. Tad viņš tās sildīja pārmaiņus.

Sīkiem soļiem zēns brīda pa kupenām un ik pēc brītiņa apstājās, ieklausījās vēja gaudošanā.

— Nebrauc vēl . . . Vai šodien nebūs?

Un atkal viņš brīda tālāk, atkal apstājās, klausījās un skatījās atpakaļ. Bet klajums bija balts un necaurredzams kā zemē noslīdējis mākonis.

Lūk, kupīca — tikai pats galiņš ārā no kupenas. Katru rītu šai vietā mazais Lindīņu Rūdis bija uzgaidījis, kamēr kaimiņu saimnieks Bringa panāca viņu ar pajūgu, veddams savus un brāļa bērņus uz skolu. Bringa tad katrreiz apturēja zirgu un teica:

— Kāp tu ar ragavās, mazo sienāzī. Cik tādām knislim svara, zirgs jau nemanīs.

Pie kupīcas zēns apstājās un sāka gaidīt. Kājas iestīga sniegā, bet uz muguras krājās balta, pūkaina sega. Kreisās kājas lielais pirksts iesūrstējās. Sala. It kā dzestras skudras tekāja pa muguru.

«Kāpēc Bringa šorīt tik vēlu?» zēns domāja, aizvien dziļāk ieraukdams galvu mētelīša apkaklē. Pēdīgi kaut kur aiz sniega virpuļiem ieskanējās zvārgulis. Uz ceļa iznīra tumša zirga stāvs.

Zēns pagājās pretim līdz ceļmalai un gaidot apstājās. Aitādas apkakli pār ausīm uzsitis, Bringa sēdēja ragavu priekšgalā, ar savu plato muguru segdams vējam četrus bērnus. Tie, kopā saspiedušies, raudzījās laukā pa lakatu un kažoku spraugām. Bringa paskatījās sāņus uz sīko zēna augumu ceļmalā. Sarkanā, vientiesīgā sejiņa priecīgi smaidīja pretim. Saimnieks parāva grožus un iezvēla zirgam ar pātagas kātu.

— Kusties ātrāk, vecais!

Zirgs salēcās un rāvās uz priekšu. Ragavu kurvis gandrīz skāra zēna stilbus. Rūdis satrūcies atlēca sānis, vēl dziļāk iestīgdams kupenā, un izbrīnījies noskatījās pakaļ ātri aiztraucošam pajūgam.

— Papu, tas ir Lindiņu Rūdis! — Bringas dēlēns aizskāra tēva muguru. — Āre, kur stāv ceļmalā.

— Jā, es zinu! — tēvs attrauca un vēlreiz uzsita zirgam.

— Onkulīt, paņem mani līdz! — Nevarīgā bērna balss izdzisa vētras kaucienos. — Onkulīt... kāpēc... tu neņem?

Pajūgs nozuda. Mirkli vēlāk sniegs dzēsa ragavu pēdas.

Putenis trako tālāk. Nu vairs nevar atšķirt, kur debess, kur zeme. Sīks bērna augums cīnās uz priekšu... bez ceļa, bez nojautas par to, kur ir ceļš. Vētra gaudo zēna ausīs. Viņš veļas kā kamols no kupenas kupenā, brien, iestieg līdz vidum. Baltais mākonis draudīgi šalko viņam pāri kā naidīga milzu putna spārni. Bērna prāts ir samulsis. Viņš trauc piecelties kājās, sper dažus soļus, atkal stieg sniegā. Skatās visapkārt: nav vairs ceļa, upes līkumi aizlocījušies tālu aiz baltās tumsas. Viņš domā... par skolu — šorīt nokavēs pirmo stundu. Skolotājs ierakstīs piezīmi uzdevumu burtnīcā... Atstās pēc stundām. Un tad uzreiz viņš sajūt sevi pamestu, vienu. Cauri vēja gaudām trīs sīkas, nevarīgas bērna raudas. Viss klajums vaid līdz tālajai mežmalai.

Sniega migla brāž pāri pļavai un līčiem . . . krājas ap mazo cilvēku. Viņam pāri izaug kupena.

Bērns vairs neraud, bet vēji virpuļo ap viņu, un sniega kopa izvēršas par pauguru. Pievakarē noklust vējš un no mākoņu aizsegas izslīd nosarkušā saule. Debess ir svina zilgana.

. . . Pie skolas Bringas meitene, izkāpusi no ragavām, prasa savam tēvam: — Kāpēc tu, papu, neņēmi Rūdi ragavās?

Bringa izpurina piesnigušo zirga segu un īdīgi atņurd:

— Lai Lindiņš pats gādā par saviem knēveļiem. Tas jau mums tagad tas lielais buntavnieks. Pagasta vēlēšanās nebalsoja par manu sarakstu, bet par tiem gnīdām un būdeļniekiem. Tas tik vēl trūka, ka iešu vizināt viņa bērnus. Vai es vainīgs, ka viņam nav zirga?

Meitene samulsusi paskatās savā tēvā un neko vairs nejautā.

EDŽIŅŠ

Kad lielceļš uzlocījās uzkalnā, Edžiņš uz mirkli apstājās un pārļaida skatienu apkārtnē. Ausa rīts. Austrumu malā apvārsni zeltīja uzlecošās saules stari, bet vēl dziļās ēnās zilēja meži ielejās. Zemnieku sētās dziedāja gaiļi. Kaut kur šņirkstēja izkopts, agrīnais pļāvējs nebija saredzams.

Lielceļš kūpēja. Cik tālu vien sniedza skatiens — visur gājēji, gan prāvos pulciņos, gan pa vienam. Tukšām rokām, maziem sainīšiem pār plecu — kā nu kurš. Visi viņi virzījās uz ziemeļ-

austrumiem, turpat, kurp visu nakti bija plūdusi vezumnieku un smago automobiļu kolonna. Arī Edžiņš ar māti bija gājuši visu nakti. Divreiz viņus apšaudīja no meža, tad viņi nokāpa grāvī un salīkuši turpināja ceļu, kamēr šaudīšana apklusā. Edžiņš būtu varējis daudz ātrāk soļot uz priekšu, bet tad jau māte viņam netiktu līdzī. Mazo sainīti — gultas segu, divieli un knicīti ar ēdamo — viņi nesa pārmaiņus.

Tikai tagad Edžiņš redzēja, cik pelēka kļuvusi mātes seja. Tas no ceļa putekļiem. Viņam pašam zobos šņirkstēja smiltis.

— Māt... Pie upes apstāsimies, nomazgāsim muti un ieko-
dīsim azaidu.

— Jā, dēls, — māte atbildēja, un nevarēja zināt, vai viņas balss tik gurda no noguruma vai no dziļām skumjām. Kā ar sēru glāstu viņas skatiens brītiņu slīdēja pār zēna augumu, Edžiņa pieri pieskārs mātes cietā, sastrādātā roka.

Tad viņi gāja tālāk. Pie mazās upītes viņi nogriezās ceļmalā un noskaloja putekļus no sejas, kakla un rokām. Tikko parādījusies virs koku galiem, jūlija saule tūliņ sāka svelmēt. Viņi apsēdās krūma paēnā. Māte atraisīja ēdamā sainīti, tur bija pusku-
kulis rudzu maizes un četras novārītas olas.

— Ēd, dēls, — viņa teica. Pati nolauza gabaliņu garozas un pa drupačiņai bāza mutē. Ilgi, lēni košļāja, itin kā kad negribētos ēst. Tad Edžiņš nolobīja divas olas un vienu iespieda mātei saujā. — Ēd tu arī. Tu jau vakar neko neēdi.

— Man negribas, dēls.

— Nē, tev jāēd. Citādi nevarēsi paiet.

Edžiņš saprata, ka māte taupa ēdamo viņam. Viņš bija izsalcis kā jau augošs zēns, bet kaunējās pieskarties maizei, ja māte neko neēda. Viņš tikmēr neatlaidās, kamēr māte paklausīja un nokoda gabaliņu olas. Kāri ēzdams savu maizes rīcienu, Edžiņš raudzījās upes rāmajā straumē un domāja: «Varbūt tā ir Aiviekstes pieteka. Tad šī straume aiztek uz Daugavu, ieplūst tajā un

tek garām mūsmājām uz jūru. Pēc cik ilga laika šis ūdens var attecēt līdz Kārklājiem?» Viņš tik spilgti iedomājās mājeli Daugavas krastā, kur bija piedzimis un izaudzis, malkas šķūnīti, steķīti ar piesieto laivu, krastā izžautiem zivju murdiem un lielo akmeni sētas vidū, uz kura māte mēdza velēt veļu, kā kad tas viss atrastos tepat acu priekšā. No šīm domām pēkšņi kļuva grūta sirds. Vēl grūtāk kļuva, kad iedomājās tēvu — Daugavas enkurnieku . . . kā viņš mācīja Edžiņam pareizi airēt, ņēma līdz zvejā, bārās, kad Edžiņš pirmo reizi viens pats bija pārpeldējis Daugavai pāri un atpakaļ. Tagad tēva vairs nav. Pašās pirmajās kara dienās viņš bija iestājies iznīcinātāju nodaļā un devies ķert vācu diversantus, kurus ienaidnieks nosvieda ar izpletņiem dzelzceļa un telefona līniju postīšanai. Kopā ar citiem vīriem viņš bija iznīcinājis vairākas tādas diversantu grupas. Un tad viņu pārveda mājās smagi sašautu. Visu nakti tēvs spļāva asinis. No rīta viņu guldīja uz ātru roku sasistā dēļu šķirstā un apraka dārziņā aiz mājas. Tūliņ pēc tam Edžiņam ar māti vajadzēja bēgt.

Edžiņš nolika atpakaļ pie pārējā ēdamā pusriecienu maizes. Pietiek . . . Negribas vairāk. Viņš nolauza sausu krūma zaru un iesvieda ūdenī. Zars lēnām aizpeldēja pa straumi uz leju. Varbūt ūdeņi to aiznesīs līdz Daugavai . . . pāri Ķegumam . . . līdz mājām. Tur tas iegriezīsies aizstrāvē un piestās krastam pie laivas steķa.

Atkal un atkal viņš domās atgriezās turp, pie dzimtajām vietām, un tad bija tā, kā kad viņš būtu vēl tur. Tik ļoti gribējās tur būt. No šīs sapņainās pussnaudas viņu atmodināja pēkšņais satraukums uz lielceļa. Cilvēki, kas līdz šim bija mierīgi gājuši gar ceļmalām, pēkšņi sāka steigties, skrēja, satraukti sasaucās, skatījās gaisā. Daži nogulās grāvjos, citi steidzās pāri klajam laukam uz mežmalu. Bet līdz mežam bija turpat kilometrs. Vairākas sievietes ar bērniem piespiedās pie pelēkās koka ēkas sienas, kas

stāvēja ceļmalā. Divi jauni puīši uz divriteņiem aiztraucās pāri tiltam, tie vēl cerēja aizbraukt līdz mežam.

Gaisā skanēja lidmašīnu motoru rukoņa. Edžiņš ieraudzīja trīs vācu lidmašīnas. Tās lidoja pavisam zemu, kabīnēs varēja saskatīt lidotāju galvas. Viena turējās taisni virs lielceļa, tikai drusciņ augstāk par telefona stabu galiem, abas pārējās lidoja katra savā pusē ceļam. Edžiņš skaidri redzēja, ka no lidmašīnām atdalās nelieli, melni kunkuļi, ātri krīt zemē — uz ceļa, uz telefona stieplēm, uz ēkām lielceļa malā. Atskanēja sprādzieni, gaisā uzmutuloja putekļu un zemes stabi. Pelēkā ēka, kuras sienai bija piespiedies pulciņš sievu ar bērniem, pēkšņi sabruka. Žvinkstēdamas satrūka telefona stieples, pāris stabu nogāzās, šur un tur saļima pa cilvēkam. Lidmašīnu rukoņai attālinoties, apkārt sāka skanēt ievainoto vaidi, bērnu raudas, sieviešu vaimanas. Sa-grautā ēka dega.

— Bēgsim tālāk no ceļa! — Edžiņš iesaucās. Viņi steigšus sagumzīja savu mantu sainīti un gribēja jau doties prom no šejienes uz rudzu lauku, kurā slēpās tie, kas bija agrāk sākuši skriet. Tai brīdī motoru rukoņa par jaunu ierēcās tuvāk, aizvien tuvāk. Fašistu maitasputni joņoja atpakaļ, vairāk izklaidus nekā pirmīt. Un viena lidmašīna riņķoja tieši virs rudzu lauka. Ietarkšķējās ložmetēji. Te un tur asinīs saļima cilvēki. Ar ne-zvēra tiksmi fašistu lidotāji dzinās pakaļ bēgļu grupām, atse-višķiem cilvēkiem. Turpināja mest bumbas, šāva no lielgabaliem, nemitīgi bārstīja virs lielceļa un ceļmalām ložu riekšavas.

Nebija kur bēgt. — Gulsties zemē, māt! — Edžiņš iesaucās. Viņi sakņupa zem krūma un sēdēja nekustoties. Visu laiku Edžiņš nenolaida acis no riebīgi rēcošām lidmašīnām, un visu laiku mātes roka instinktīvi, it kā pasargādama, glāstīja viņa plecu. Viena lidmašīna taisīja pagriezienu gaisā un traucās šurp, taisni pāri tai vietai, kur viņi sēdēja. Visapkārt ūiukstēdamas krita lodes. Kad maitas putna ēna pārslīdēja pāri krūmam,

Edžiņš sajuta, ka māte savādi smagi piespiežas viņam. Viņas roka, kas visu laiku bija turējusi apskautu viņa plecu, atslidēja zemē.

— Edzīt . . . manu puisīt . . . — kā vairs izlauzās no mātes krūtīm. Tad viņa aplusa, un viņas asaru apmiglotais skatiens izdzisdams vērās debess zilgmē.

— Māt, kas tev ir? . . . Tevi ievainoja? — Edžiņš čukstēja, nez kāpēc tik klusi, kad visapkārt plosījās troksnis.

Māte neatbildēja vairs. Zem viņas blūzes uzziedēja mikls, asiņains plankums. Viņa bija mirusi. Edžiņš saudzīgi noguldīja mātes galvu zālē un palika sēžam viņai līdzās, visu laiku turēdams savos pirkstos viņas cieto, atdzisušo roku.

Pusstundu plosījās fašistu lidotāji virs lielceļa, tad nozuda. Tie, kas bija palikuši dzīvi, izlīda no grāvmalām, nāca laukā no rudziem un turpināja ceļu. Ievainotos paņēma līdzī garāmbraucošie sarkanarmieši. Nogalinātos novilkā no ceļa un pārsedza viņu sejas. Prātu zaudējusi sieviete staigāja apkārt degošajām drupām un auklējama šūpoja rokās savu nošauto bērnu.

Pēc kāda laika uz ceļa līdzās tai vietai, kur Edžiņš sēdēja, apstājās kāda smagā mašīna. Sarkanarmieši aicināja Edžiņu kāpt mašīnā. Viņš tikai papurināja galvu un palika turpat. Mašīna aizbrauca. Nepārtraukti, bet nu jau retāk garām plūda bēgļu straume. Satumsa vakars. Pagāja īsā vasaras nakts. Edžiņš sēdēja līdzās mātes līķim un turēja rokā viņas vēso, nedzīvo roku.

Kad par jaunu uzausa rīts, pieci vīri nāca pa ceļu no otras puses. Viņi virzījās pretim bēgļu gājienam. Visiem viņiem bija salocītas šautenes zem svārkiem, rokas granātas aiz siksnām. Viņi pamanīja zēnu ceļmalā. Tā savādais, drūmi liesmainais ska- tiens saistīja viņu uzmanību, un tie panācās klāt.

— Kas tev ir? Ko tu te dari, dēls?

Edžiņš pamāja ar galvu uz mātes pusi. — Māti nošāva ... No gaisa.

Kaut kas aizžņaudza kaklu. Edžiņš dusmīgi nopurinājās un noturējās neraudājis.

— Vai tu neesi Kārklāju Jāņa dēls? — viens no vīriem iejautājās. Edžiņš paskatījās viņam sejā un pazina tēva darba biedru, jauno Kalēju.

— Māti vajag apglabāt, — viņš ieteicās.

— Mēs to izdarīsim, — teica Kalējs.

Soļus divdesmit no tās vietas, kur slepkavas lode bija pārtraukusi Edžiņa mātes dzīvību, viņi skaistā uzkalnītī izraka kapu. Edžiņš atnesa klēpi smaržojošas zāles un izklāja bedres dibenu. Un, kad kaps bija aizbērts, viņš galvgalī kopīgai uzsprauda sauju lauku ziedu.

No vīru valodām Edžiņš saprata, ka viņi dodas atpakaļ uz Daugavas krastiem, pretim ienaidniekam — dzīvot mežos un ieročiem rokās cīnīties ar iebrucējiem un nodevējiem, pret tiem, kas slepkavoja nevainīgus cilvēkus, sievietes, bērnus un sirmgalvjus, pret tiem, kas laupīja un postīja, pret tiem, kas bija cēlonis visām šīs sāpēm un mokām, kuras tagad cieta simtiem tūkstošu cilvēku. Edžiņam viņi bija laupījuši visu — tēvu, māti, dzimto stūrīti un bērniņu.

— Ņemiet mani līdzī, — viņš lūdzās. — Man ir divpadsmit gadu. Es būšu jums noderīgs. Iemācīšos šaut, sviest granātas. Iešu izlūkot. Man nav bail ne no kā.

Vīri apspriedās, bet, kad jaunais Kalējs pastāstīja par Edžiņa tēvu, viņi bija ar mieru.

Ilgu, dziļu skatienu Edžiņš atskatījās uz mātes kapu, projām ejot uz mūžu iekļaudams atmiņā šo vietu. — Es vēl atnākšu, māt, es tevi atradīšu ... — Un, kamēr vien no ceļa varēja

saredzēt svaigo smilšu kopiņu, viņš saviļņots raudzījās atpakaļ. Vīri to redzēja, bet izlikās nemanām.

Viņi gāja atpakaļ uz dienvidiem, pretim mīļajai Daugavai — atriebt Edžiņa tēvu un māti, daudzus zēnus un meitenes, ko saminis ienaidnieka asiņainais papēdis.

SATURS

Vanadziņš	3
Putenī	11
Edžiņš	16

Серия «Моя первая книжка»

Вилис Тенисович Лацис

СОКОЛИК

Издательство «Лиезма» Рига 1974

На латышском языке

Художник В. Шелков

Vilis Teņa d. Lācis

VANADZIŅŠ

Redaktore A. Sprīvule. Māksl. redaktors H. Purviņš. Tehn. redaktore B. Dimanta. Korektore V. Krile.

Nodota salikšanai 1973. g. 13. jūnijā. Parakstīta iespiešanai 1973. g. 6. septembrī. Ilustrāciju papīrs 100 g; formāts 70×90/16. 1,5 fiz. iespiedl.; 1,76 uzsk. iespiedl.; 1,19 izdevn. l. Me-tiens 60 000 eks. Maksā 10 kap. Izdevniecība «Liesma» Rīgā, Padomju bulv. 24. Izdevn. Nr. 25/26094/B-243. Iespiesta Latvijas PSR Ministru Pa-domes Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas tipogrāfijā «Sovet-skaja Latvija» Rīgā, Dzirnavu ielā 57. Pasūt. Nr. 1731.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306030478

10 kap.

